

Ἐν τῷ μεταξύ ἐπέστρεψεν ὁ Θάνατος εἰς τὴν καλύβην του, παντοῖα διαλογιζόμενος. Ἐσκέπτετο μὲν, ὅτι ἡ φυγὴ τοῦ ἀδελφοῦ του εἶναι σωτήριος διὰ πολλοὺς λόγους, ἀλλὰ καὶ τὰ διηγήματα τῶν ὑπηρετῶν τοῦ βροσκοῦ ἐτάραττον τὸν νοῦν του, μὴ μάθῃ ὁ Μοίραρχος ὅτι ὁ ἀδελφός του ὑπῆρξεν ὁ φονεὺς τῶν χωροφυλάκων καὶ μεταχειρισθῆ ἐπ' αὐτοῦ τὰ βαττανιστήριά του, μὴ δυνάμενος νὰ συλλάβῃ ἐκεῖνον ἐνῶ ἐπορεύετο ἤκουσε κρότον ἐρχομένων καὶ ἐκρύβη ἐντὸς θάμνων, περιμένων νὰ παρέλθουν· αἱ δὲ ἀθάται ἦσαν χωροφύλακες καὶ στρατιῶται ἐκ τῶν ἀτάκτων σωμάτων, ἐπιλονεῖσκον δὲ μεταξύ των, ἂν ὀρθῶς πράττῃ ὁ Μοίραρχος μεταχειριζόμενος τὸσον ἀπανθρώπως τοὺς ἀθίους κατοικοῦς, ἢ μὴ. Ἐννοεῖται ὅτι οἱ χωροφύλακες καθ' ὅλα ἐδικαίοναν τὸν Μοίραρχον, ὁ δὲ ἐνωμπατάρχης ὡς σοφώτερος ἐζηγοῦσεν εἰς τοὺς ἄλλους διὰ περιφράσεων τὸ ἀποφθεγμα τοῦ Μοιράρχου, κατὰ τι παραφθεῖρων αὐτὸ, ὅτι πάσσαλος πασσάλῳ ἐγκρούεται. Ἡ ὁμιλία αὕτη, τῆς ὁποίας τὰ οὐσιωδέστερα ἤκουτεν ὁ Θάνατος, ἤυξσε τὴν ἀνησυχίαν του. Ἀφοῦ ἀπεμακρύνθησαν ἐκεῖνοι μετὰ πολλῆς προσοχῆς ἐτράπη πάλιν πρὸς τὴν καλύβην του, ἀλλὰ σπεύδων συγχρόνως, διὰ νὰ φθάσῃ πρὸ τῆς πρωΐας. Πρὸς τὸ μέρος, ὅπου ἔκειτο ἡ καλύβη του, ἔδλεπεν ἤδη λάμπειν τινα, τῆς ὁποίας ὁμως δὲν ἠδύνατο νὰ μνυτεύσῃ τὴν αἰτίαν. Ὅσον ἐπλησίαζεν, ἡ λάμπεις ἐγίνετο καταφανεστέρα καὶ ὁ περὶ αὐτὴν καπνὸς κατεδείκνυεν εἰς αὐτὸν, ὅτι προήρχετο ἐκ πυρκαϊᾶς. Ἐνῶ ἔτρεχε σχεδὸν, κατεγίνετο νὰ στοχασθῆ, τί ἠδύνατο νὰ καίῃ ἐκτὸς τῆς Λαμίας, κειμένης κατ' ἄλλην θέσιν. Ὅποια ὑπῆρξεν ἡ ἐκπληξίς του, ὅταν αἰφνης φθάσας εἰς τὸ ὕψος τοῦ προτεχαστέρου γηλόφου εἶδεν ὡς μέλαν σημεῖον τὴν καλύβην του ἐν μέσῳ πυρίνου πελάγους. Ἐρμήσε τότε ὅσον εἶχε ποδῶν νὰ φθάσῃ εἰς τὸν τόπον τῆς καταστροφῆς, ἀλλὰ μόλις προωρήσας εἶδεν ὡς φάσματα ἐντὸς τῆς ἀπλέτου λάμπειας τῆς πυρκαϊᾶς τοὺς τρεῖς χωροφύλακας, διὰ χειρὸς κρατοῦντας ἀλλήλους καὶ χορεύοντας περιστροφάδην. Ἐμεινε τότε ἀκίνητος ὡς στήλη ἄλατος. Αἱ γλῶσσαι τοῦ πυρὸς ὡς ἐξ ἡφαιτείας καμίνου στροβιλοῦμεναι πρὸς τὰ ἄνω καὶ διαχέουσαι πανταχόθεν μετὰ κρότου σπινθῆρας, ἔλειχον τὸ στερέωμα ἐν μέσῳ πυκνοῦ νέφους καπνοῦ, τὸ ὁποῖον ὡς μακρὰ ταινία ἐξετείνετο μέχρι πέρατος τοῦ ὁρίζοντος, τὸ πᾶν δὲ περίεξ κατέλαμπεν. Ἀφῶνος καὶ ἀνατείνων τὰς χεῖρας πρὸς τὸν οὐρανὸν ἴστατο ἐνώπιον τοῦ φρικώδους δι' αὐτὸν θεάματος ὁ Θάνατος, ἐννοῶν ὅτι οἱ χωροφύλακες αὐτὸν περιμένουν διὰ τὰ ἐξεταστικά βασανιστήρια. Ἐν ἀκαρεῖ κατεστράφησαν ὅλαι αἱ ἐλπίδες του, ὅλη ἡ περιουσία του, ὅλα τὰ σχέδια, τὰ ὅποια τὸσον χρόνον μετὰ ζέσεως ἔτρεφε καὶ ἀνέτρεφεν εἰς τὸν μυχὸν τῆς καρδίας του. Εὐδαίμων χθὲς καὶ πρὸ ὀλίγου, πένης ἤδη καὶ καταδιωκόμενος καὶ μὴ ἔχων ποῦ νὰ στραφῆ. Ὅσον φρικαλέα καὶ ἂν ἦτον ἡ ὄψις, μετὰ κόπου ἠδύνατο ν' ἀποσπασθῆ ὁ Θάνατος. Καὶ ποῦ νὰ τραπῆ; Ἡ λάμπεις τῆς πυρκαϊᾶς ὑπερεῖχε τὰς αὐγὰς τῆς προεγγιζούσης ἡμέρας καὶ ἤθελε καταληφθῆ ἐκεῖ ὑπ'

αὐτῆς ὁ Θάνατος, ἂν δὲν ἤκουεν αἰφνης κρότον ἰπέων ἐρχομένων μετὰ σπουδῆς καὶ διευθυνομένων πρὸς τὴν καλύβην του. Οἱ ἰππεῖς οὗτοι ἐστέλλοντο ἐκ τῆς Λαμίας, διὰ νὰ μάθουν τὸ αἷτιον τῆς πυρκαϊᾶς. Ἦναγκάσθη ἐπομένως ν' ἀπομακρυνθῆ βλέπων πανταχόθεν ἐπικείμενον τὸν κίνδυνον, καὶ τελεσθεῖσαν τὴν καταστροφὴν.

Προχωρῶν καὶ στρέφων συχνάκις τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὀπίσω, μόλις ἠδύνατο νὰ σκεφθῆ περὶ τοῦ πρακτέου. Ἐπὶ τέλους ἐνόητεν ὅτι καταδιώκεται ὡς ἀδελφός τοῦ Γάσου καὶ δὲν δύναται νὰ διαμείνῃ αὐτόθι, ὥστε μόνον καταφύγιον ἔμενε, νὰ ἐξέλθῃ καὶ αὐτὸς τῶν ὄριων μετὰ τῶν ποιμένων, ζητῶν νέον πόρον ζωῆς καὶ ταύτην τὴν ἀπόφασιν ἠκολούθησε.

(Ἐπεται συνέχεια).

ΠΕΡΙ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ.

— 0 —

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία εἶναι ἡ ἱστορικὴ ἔκθεσις τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ἐξαπλώσεως τῆς ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ θεμελιωθείσης Ἐκκλησίας, σαφηνίζουσα συγχρόνως καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ κόσμου ἐπιρροὴν αὐτῆς, καὶ τὰς ὁποίας ὑπέστη μεταβολὰς κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτῆς μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Κατὰ τὴν ῥητὴν ἐκφρασθεῖσαν βέλῃσιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ δι' αὐτοῦ ἀποκαλυφθεῖσα θρησκεία ἔμελλε νὰ κηρυχθῆ εἰς ἅπασαν τὴν ἀνθρωπότητα, τὴν διὰ τῆς ἀμαρτίας διακτερεῖσαν καὶ ἀπὸ Θεοῦ ἀποστατήσαν, καὶ τὸ ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως νὰ ἐκτελεῖται κατὰ διαδοχὴν ὑπὸ τῶν ἁγίων αὐτοῦ μαθητῶν καὶ Ἀποστόλων ἀνευθεῖς μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, ἵνα σύμπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀγιασθὲν αὐθις ἐνωθῆ μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ αἰωνιότητι. Ὅθεν ἀμέσως μετὰ τὴν ἐνδοξὸν αὐτοῦ Ἀνάληψιν ἐσχηματίσθη θρησκευτικὴ τις κοινότης τῶν πιστῶν, ἠνωμένη διὰ τοῦ αὐτοῦ συμβόλου τῆς πίσεως ὑπὸ ἑνα καὶ τὸν αὐτὸν ἀρχηγὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν, καὶ τὴν διοίκησιν τῶν ὑπὸ Πνεύματος φερομένων Ἀποστόλων, καὶ τῶν κανονικῶν διαδόχων αὐτῶν, τῶν Ἐπισκόπων. Ἡ κοινότης αὕτη σινερχομένη καθ' ὠρισμένην ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος εἰς οἰκίαν τινὰ καθιερωμένην τῷ Κυρίῳ, ὅθεν καὶ Κυριακὴν ἐπικαλούμενην, ἔλαβε τὸ ὄνομα Ἐκκλησία, καθὸ καλοῦσα εἰς πίστιν τοὺς πάντας, ἐμφανισθεῖσα κατὰ πρῶτον ἐν τῷ κόσμῳ ὡς διδασκαλεῖον, ναὸς, καὶ βασιλεῖον Ἱεράτευμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ πιστὴ εἰς τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ θεμελιωτοῦ αὐτῆς, τοῦ διδασκάλου, ἀκροῦ Ἀρχιερέως, καὶ καλοῦ Ποιμένου, καθ' ὅλον τὸν διηνεκῆ αὐτῆς ἀγῶνα κατὰ πασῶν τῶν

δυσμενῶν ἀρχῶν, καὶ ὑπὸ διαφόρους περιστάσεις νικητικῶς ἐξεπλήρωσε τὴν αἰώνιον ἰδέαν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἣτις εἶναι « *Ἐνωσις τῆς ἀνθρωπότητος μετὰ τοῦ Θεοῦ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν Ἁγίῳ πνεύματι.* »

Ἡ ἱστορία ἄρα ταύτης τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ὀφείλει κατὰ τὴν βείαν αὐτῆς ἐντολὴν νὰ ἐκθέσῃ πῶς ἤρξατο τὸ ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πῶς καὶ ὑπὸ ποίας περιπετείας ἐτελέσθη διαδοχικῶς ὑπὸ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, καὶ πῶς διηνεκῶς ἐξακολουθεῖ νὰ ἐκτελεῖται ὑπὸ τῶν διαδόχων αὐτῶν· ὥστε ἡ ἱστορικὴ θεολογία καὶ ἰδίως ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία δὲν εἶναι ἐπιστήμη τις βοηθητικὴ εἰς τὴν δογματικὴν, ἢ εἰς ἄλλην τινὰ θεολογικὴν σπουδὴν, ἀλλ' ἐπιστήμη αὐθύπαρκτος, καὶ ἡ βᾶσις ὅλων τῶν λοιπῶν θεολογικῶν ἐπιστημῶν. Καὶ ὡς τοιαύτη ὀφείλει νὰ ἐξιστορῇ ἀκριβῶς πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν ὑποδοχὴν, ἣς ἔτυχον ὁ τε Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἡ ἐκκλησία αὐτοῦ κατὰ τὴν πρώτην ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐμφανειαν αὐτῶν ὑπὸ τῶν κοσμικῶν ἀρχῶν, καὶ τὴν ὁποίαν αὐτὸς ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας, ὁ Κύριος ἡμῶν προανήγγειλεν ὅτι δὲν ἔμελλε νὰ ᾖ εὐνοϊκῆ. « *Κὶ ὁ κόσμος ὑμᾶς μισεῖ, εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, γινώσκετε ὅτι ἐμὲ πρῶτον ὑμῶν μεμίσηκεν, εἰ ἐκ τοῦ κόσμου ἦτε, ὁ κόσμος ἂν τὸ ἴδιον ἐφίλει, ὅτι δὲ ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ ἐστὲ, ἀλλ' ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς ἐκ τοῦ κόσμου, διὰ τοῦτο μισεῖ ὑμᾶς ὁ κόσμος.* » Καὶ βεβαίως ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, καθὼ ὑπερφυσικῆς ἀρχῆς, καὶ καθὼ ἡ πρώτη αὐθύπαρκτος θρησκευτικὴ πολιτεία, προωρισμένη νὰ ᾖ καθολικὴ, καὶ ἀγίαση σύμπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος, φυσικῶ τῷ λόγῳ ἐπόμενον ἦτο νὰ ἔλθῃ εἰς σοφάραν σύγκρουσιν μετὰ τῆς ἐπικρατούσης διανοητικῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐθνῶν, ἣτις εἶχε φυσικὴν ἀρχὴν, ἰδίως δὲ μετὰ τῆς Ἰουδαϊκῆς, φρονούσης ὅτι εἰς αὐτοὺς μόνον ἀνήκει ἀποκλειστικῶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς ἐν τῇ πτώσει τῶν ἐθνικῶν θρησκευτικῶν ἐπιπολαζούσης γενικῆς σχεδὸν ἀσεβείας καὶ ἀθείας· καὶ ὅμως δὲν ἐνεφάνη ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἄνευ τινὸς προπαρασκευῆς καὶ αἰφνιδίως· μάλιστα ὁ θεὸς αὐτῆς· Ἀρχηγός, καθὼ φῶς ἀληθινόν ὀλοκλήρους αἰῶνας εἶχε φωτίσει ἤδη πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, εἶχε προκηρυχθῆ ῤητῶς ὑπὸ τῶν προφητῶν τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἐν τῇ γενικῇ ἀπογνώσει τῆς ἀνθρωπότητος ἀνυπομόνως ἐπροσδοκᾶτο ὡς προδοκία ὁλων τῶν ἐθνῶν· καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν τρανῶς τὸ διαδήλοι, ὅτε μὲν ὁμοιάζων ἑαυτὸν « *ἀνθρώπων οἰκοδεσπότη,* ὅστις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ βηθουραοῦ αὐτοῦ καινὰ καὶ παλαιὰ, » ὅτε δὲ λέγων, ὅτι « *οὐκ ἦλθε καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας, ἀλλὰ πληρῶσαι.* » ἵσταται ἀντενέργειαι ἐκεῖναι ἀφ' ἑνός, αἱ σχέσεις αὐταὶ ἀφ' ἑτέρου πολυειδῶς ἐπηρέασαν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν πρώτην σύστασίν της, συνεργήσασαι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον εἰς τὴν ταχυτέραν ἢ βραδυτέραν ἐξάπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ τοὺς κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν ἀγῶνας, καὶ τὰς ἐσωτερικὰς

στάσεις καὶ διχονοίας τῆς χριστιανικῆς κοινότητος. Διὰ ταῦτα ἡ πλήρης ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία ὀφείλει κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀποστόλου συμπαράβαλλοντος ἀλλήλοις τοὺς πρὸ Χριστοῦ καὶ μετὰ Χριστὸν αἰῶνας, καὶ ἐν μὲν τοῖς πρώτοις ἀπαντῶντος τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου τούτου, ἐν δὲ τοῖς χριστιανικοῖς τουναντίον, τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, τὸ ἐν Χριστῷ μέτρον ἡλικίας, τῆκ ἀδέηαιν τοῦ Θεοῦ (Κολοσσ. Β'. 19.), ὀφείλει, λέγω, νὰ προτάξῃ τὴν ψυχικὴν, ἰδίως δὲ τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν κατάστασιν τῶν ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀκμαζόντων ἐπισημοτέρων ἐθνῶν, μὴ περιοριζομένη ἀπλῶς εἰς τὴν διανοητικὴν κατάστασιν μόνου τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ ἔθνους, ἀποκλειομένης τῆς τῶν ἐθνικῶν, ὡς τινες τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστοριογράφων ἐποίησαν, μήτε παραλείπουσα τὸν βίον καὶ τὰς πράξεις τοῦ Ἰησοῦ, ἢ ἀκροθιγῶς πῶς ψαύουσα αὐτῶν, ὡς δὴ ἔην ἤδη γνωστῶν. Διότι ὁ βίος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀπλῆ συνέχεια τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ὁ μὴ γνωρίζων ἀκριβῶς τὸν βίον τοῦ Θεοῦ θεμελιωτοῦ, ἀδύνατον νὰ κατανοῇ καὶ τὸν βίον τῆς ὑπ' αὐτοῦ θεμελιωθείσης Ἐκκλησίας. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ περιγραφῆται λεπτομερῶς τὸ πρωτότυπον, ἵνα εὐκόλως ἀναγνωρίζηται καὶ τὸ ἀντίτυπον αὐτοῦ.

Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δῆλον, τίνα πρέπει νὰ ᾖ τὰ οὐσιωδέστερα περιεχόμενα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, καὶ πῶς πρέπει νὰ διατάσσωνται. Ἐν πρώτοις λοιπὸν πρέπει νὰ περιγραφῆται κατὰ τὰ οὐσιωδέστερα αὐτῆς μέρη, ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ κατάστασις τῶν τε Ἰουδαίων καὶ ἐθνικῶν, καὶ ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις αὐτῶν, καθ' ὅσον μάλιστα προσήγγιζον εἰς τοὺς χρόνους τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ νὰ γίνῃ, ὅσον ἐνεστίν, ἐναργῆς καὶ καταληπτὴ εἰς πάντα ἢ ἐν τῇ κοινωνίᾳ θέσει τοῦ Θεοῦ θεμελιωτοῦ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Ἀποστόλων αὐτοῦ. Μετὰ δὲ τὴν τοιαύτην εἰσαγωγὴν πρέπει νὰ ἐπηται ὁ βίος καὶ αἱ πράξεις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς Διδασκάλου, ὡς ἄκρου Ἀρχιερέως, καὶ ὡς καλοῦ Ποιμένου. Διότι ἐν τούτῳ τῷ βίῳ καὶ ταῖς πράξεσι τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ἐν τῇ ἀναγνωρίσει ἢ ἀντιδράσει, ἣς ἀμφοτέρα ἔτυχον καὶ εἰς τὰς καλλητέρας ἐντυπώσεις ἢ ἀλλοιώσεις, ὡς ταῦτα ἐπέφερον εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, ἔγκειται σύμπασα ἡ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὰς ἐφεξῆς γενεάς. Ἀκολούθως πρέπει νὰ ἐκτίθηται πῶς ἐκέρυζαν οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ Ἐπίσκοποι ἐκ διαδοχῆς κατὰ τὴν ῤητὴν τοῦ Κυρίου ἐντολὴν τὸ θεῖον αὐτοῦ Εὐαγγέλιον εἰς πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ὁποίαν ἀντίδρασιν ἢ περιβαλψιν ὑπήντησαν εἰς τὸ κήρυγμα αὐτῶν κατὰ διαφόρους πόλεις καὶ χώρας, καὶ πῶς καὶ μετὰ τίνα ἀποτελέσματα ἐξηκολούθησαν καὶ ἐσωτερικῶς τὸ ἤδη ἐξωτερικῶς ἀρξάμενον ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως, καθὼ ἐπίτροποι καὶ ὁπαδοὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ πῶς ἐξεπλήρωσαν καὶ μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος μέλλουν νὰ ἐκπληρώσωσι τὸ τριπλοῦν αὐτῶν τοῦτο καθῆκον, καθὼ μὲν διδάσκαλοι, ἀντιτάσσοντες πρὸς μὲν τοὺς ἐθνικοὺς καὶ τοὺς Ἰουδαίους διώκτας τὰς χριστιανικὰς ἀπολογίας αὐ-

των, ὡς ὁ φιλόσοφος καὶ Μάρτυς Ἰουστίνος καὶ ἄλλοι, πρὸς δὲ τὰς διαφόρους αἱρέσεις καὶ ἐπωτερικὰς στάσεις τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως καθὼ δὲ Ἰσραεῖς, μεσιτεύοντες διὰ τῆς θείας λατρείας καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἄκρου Ἀρχιερέως διατεταγμένων ἱερῶν Μυστηρίων τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς σύμπαντας τοὺς πιστοὺς, καὶ οὕτω συμπληροῦντες τὸ μεταξὺ τοῦ Θεοῦ νόμον καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας μέγα χάσμα (Ῥωμ. Ζ', 12 — 24)· καθὼ δὲ *παιμένας* χριστομίμητοι διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐπίσης τοῦ Κυρίου ἡμῶν διαταχθείσης Ἱεραρχίας καὶ τῶν τριῶν αὐτῆς βαθμῶν (Ἐπισκόπων, Πρεσβυτέρων καὶ Διακόνων) ἀναπτύσσοντες ἐκκλησιαστικὸν πολιτεύμα στενῶς συνδέον σύμπαντα τὰ μέλη τῆς ἐκκλησίας εἰς ἄλληλα πρὸς παραγωγὴν χριστιανικῆς εὐπειθείας καὶ τάξεως, καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον ἀπρόσβλητον διατηροῦντες ἐσωτερικῶς τε καὶ ἐξωτερικῶς διὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐθίμων, ἀξιωματίων, Συνόδων, Νόμων, Κανόνων καὶ Διατυπώσεων. Καὶ ταῦτα μὲν ἱκανὰ πρὸς δήλωσιν τῶν ἐμπεριεχομένων τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας.

Ὡς πρὸς τὸ εἶδος δὲ καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκθέσεως πρέπει ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία νὰ ἦναι Κριτικὴ, Διδακτικὴ καὶ Ἐρησκευτικὴ. Κριτικὴ μὲν, ἵνα μὴ συγχέῃ τὰ ψευδῆ μετὰ τοῦ ἀληθοῦς, ἀλλὰ τὰς πράξεις τὰς κατὰ διαφόρους ἐποχὰς τὸν βίον τῆς ἐκκλησίας χαρακτηρίζουσας, ἀρύηται ἐξ αὐτῶν τῶν ἀλανθᾶστων πηγῶν μετὰ πάσης φιλαληθείας. Διδακτικὴ δὲ, διὰ νὰ μὴ ἐκθέσῃ ἀπλῶς σωρὸν ἀσχέτων καὶ ἀσυναρτήτων γεγονότων, ἀλλὰ μᾶλλον ν' ἀναφέρῃ τὰ κυριώτερα αἴτια, τὰ ὅποια προεξέδωσαν ἢ ἀνέπτυξαν τὰς πράξεις ταύτας, ἵνα δύνηται νὰ ἦναι καταληπτὸς ἅπας ὁ ἱστορικὸς βίος τῆς ἐκκλησίας, καὶ παρίσταται ὡς ὅλον λογικὸν καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο ἀπαιτεῖται νὰ ἦναι *εὐρησκευτικὴ*, διότι μόνος ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ φωτὸς δικλαμπόμενος νοὺς δύναται νὰ κατανοῇ καὶ ἐκτιμᾷ προσηκόντως τὴν ἀλήθειαν, τὴν ἀξίαν καὶ τὰς εὐεργεσίας τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, καὶ νὰ τὰς ἐκθέτῃ καταληπτῶς· ἄλλως αἱ πρῶται πηγαὶ τῆς Χριστιανικῆς ἐκκλησίας μένουσι πάντῃ ἀκατανόητοι εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν. Ἡ τεχνικὴ δὲ διάταξις ἦτοι ἡ διάθεσις τῆς ὕλης, ὡς εἰς πᾶσαν ἄλλην ἱστορίαν, οὕτω καὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὑπῆρξε κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἀντικείμενον σοβαρῆς σκέψεως. Τὸ ἀκατάλληλον τῆς προτέρως κατὰ ἔτη καὶ ἑκατονταετηρίδας διαίρεσεως ἤδη πρὸ καιροῦ ἀναγνωρίσαντες οἱ ἱστορικοὶ, γενικῶς παραδέχονται τὴν κατὰ περιόδους διαίρεσιν· εἶναι μὲν ἀναντιρρήτων ὅτι περιόδοι τινεὶ ἔχουσιν ἴδιον αὐτῶν χαρακτήρα, καθ' ὃν εἰς πάσας ἢ τὰς πλειοτέρας σχέσεις τοῦ εἰς ἐκθεσιν προκειμένου βίου ῥητῶς διαφέρουσι τῶν προτέρων ἢ μεταγενεστέρων χρόνων, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐπηρεάζει παντάπασιν τὴν συνέχειαν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων. Ἄπασα λοιπὸν ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς τρεῖς ἐποχὰς, ὧν ἡ μὲν ἀ' ἀπὸ Χριστοῦ μέχρι τοῦ ἡ' αἰῶνος περιλαμβάνει τὴν καθ' ὅλον τὸ

μέγα Ῥωμαϊκὸν κράτος ἐξάπλωσιν τῆς Χριστιανικῆς ἐκκλησίας μεταξὺ τῶν κατοίκων τῆς Ἀνατολῆς, Ἑλλάδος καὶ Ῥώμης, ἐχόντων ἤδη καὶ ἱστορίαν καὶ πολιτισμὸν καὶ ἀνεπτυγμένην κοινωνίαν, προτερήματα οὐκ ὀλίγον συντείνοντα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Χριστιανικοῦ βίου· ἐνῶ κατὰ τὴν β' ἐποχὴν ἀπὸ τοῦ ἡ' μέχρι τοῦ ιε' αἰῶνος δηλαδή, διασπαρεῖται εἰς τὰς ἐν τῇ βορειοδυτικῇ Εὐρώπῃ Σλαυικὰς καὶ Γερμανικὰς φυλάς, αἱ ὅποιαι οὐ μόνον ἦσαν ἀπολίτευτοι, ἀλλ' οὐδὲ τακτικὴν κοινωνίαν εἶχον, ὥφειλεν αὐτῇ πρώτῃ νὰ τὰς πολιτίσῃ, καὶ ἐκ τούτου ἐπὶ ἠθικωτέρᾳ βάσει καθιδρύθησαν ἐκεῖ αἱ Χριστιανικαὶ πολιτεῖαι, ἡ ἐπὶ τῇ ἐκδεδητημένῃ Ῥώμῃ. Ἡ δὲ γ' ἐποχὴ περιλαμβάνει τὸ ἀπὸ τοῦ ιε' αἰῶνος μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων διάστημα, καθ' ὃ ἐκκλησία καὶ πολιτεία διαφέρονται ἀλλήλαις, παραδεχομένης τῆς πολιτείας στοιχεῖά τινα τοῦ κόσμου τούτου ἀντίθετα τῷ χριστιανικῷ βίῳ, ὃν ἡ ἀ' τῶν τριῶν τούτων περιόδων μόνη χαρακτηρίζει ἀκριβῶς, παριστῶσα τοὺς διαφόρους λαοὺς τοῦ μεγάλου Ῥωμαϊκοῦ κράτους στενωτάτα συνδεδεμένους διὰ τῆς Χριστιανικῆς ἀγάπης, καὶ τὸ Ἀποστολικὸν λόγιον (Β', Κορινθ. ε', 17) « εἰ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις » τὰ ἀργαῖα παρῆλθεν. Ἴδου γέγονε καινὰ τὰ πάντα ν' ἀκριβῶς ἐφαρμοζόμενον εἰς αὐτοὺς.

Παραλείποντες ἤδη τὰς ὑποδιαίρεσεις, ἃς δύναται νὰ δεχθῇ ἕκαστη Περίοδος, σημειοῦμεν ὡς πρὸς τὴν μέθοδον, ὅτι προτιμητέα τῆς συγχρονιστικῆς εἶναι ἡ κατὰ Περιόδους ἀφήγησις, καθ' ἣν ἀνευ τινὸς διακοπῆς ἐκτίθεται δι' ὅλης τῆς Περιόδου ὁ βίος καὶ ἡ πολιτεία καὶ αἱ λοιπαὶ πράξεις τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία λοιπὸν τῆς ὁποίας περιεγράψαμεν ἤδη τὰ ἐμπεριεχόμενα καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκθέσεως, μόνη μεταξὺ ὄλων τῶν ἱστορικῶν ἐπιστημῶν πραγματεύεται προδήλως τὸ ἐπιστημώτατον ἀντικείμενον, τουτέστι τὴν ἀπολύτρωσιν, τὸν ἁγιασμὸν, καὶ τὴν ἔνωσιν τῆς ἀνθρωπότητος μετὰ τοῦ Θεοῦ· ὅθεν καὶ ἡ ἀξία αὐτῆς εἶναι μεγίστη οὐ μόνον διὰ τὸν Θεολόγον, ἀλλ' καὶ δι' ἕκαστον χριστιανὸν, ἐνεκα δὲ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπὶ πάντοτε εἶδους γνώσεων, καὶ δι' ἕκαστον πεπαιδευμένον, φιλολόγον τε καὶ ἐθνογράφον, νομικὸν, διπλωμάτην καὶ φιλόσοφον. Μόνη ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία πρὸς τοὺς ἄλλοις ἱστορικοῖς προτερήμασιν ἔχει καὶ ὅπως ἰδιαζούσας ἀρετὰς, περιγράφουσα πιστῶς τὴν περὶ Θεοῦ ὁμολογίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὰς πράξεις τῆς Χριστιανικῆς ἐκκλησίας, ὥστε ὁ Χριστιανὸς καθὼ μέλος τῆς ἐκκλησίας, ἧς κεφαλὴ εἶναι ὁ Χριστὸς, ἐνῶ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ εὕρισκε τὴν ἴδιαν ἑαυτοῦ ἱστορίαν, καὶ διδάσκεται τὴν ἐπὶ τῆς εὐδαιμονίας τοῦ ἀνθρώπινου γένους ἐπιρροὴν αὐτῆς, συγχρόνως πληροῦται καὶ ἐσωτερικῆς στενωτέρας ἀγάπης εἰς τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν, καὶ διὰ τῆς πληθύσεως τῶν ἀληθῶς μεγάλων καὶ ἐνδόξων χαρακτήρων, καθ' οὓς ἡ ἐθνικὴ ἱστορία πολὺ ἀπολείπεται τῆς Χριστιανικῆς, προτρέπεται εἰς ἀληθινὴν εὐσεβείαν καὶ ὁσιότητα. Ἄλλοι Ἱστορικοὶ, λέγει ὁ Εὐ-

σέδιος, ὡς περιγράφωσι τὰς ἐν πολέμοις νίκας καὶ τὰ κατορθώματα ἐπισήμων στρατηγῶν, καὶ τὰ ἀνδραγαθήματα πολεμιστῶν μεμιασμένων δι' ἐγγεῖους κατακτήσεις μὲ ἀπείρους μαιφονίας· ἡ ἡμετέρα ἱστορία τῆς Πολιτείας τοῦ Θεοῦ προτίθεται νὰ ἐκθέτῃ τοὺς ὑπὲρ τῆς ψυχικῆς γαλήνης καὶ ἀθανασίας ἀκριβῶς εἰρηνικοὺς ἀγῶνας, οὓς ὑποστάντες οἱ εὐσεβεῖς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας μᾶλλον, ἢ ὑπὲρ πατρίδος, μᾶλλον ὑπὲρ τῆς θρησκείας ἢ ὑπὲρ τῶν οἰκείων, ἔλαβον τὸν τῆς νίκης ἀμάραντον στέφανον. » Μετὰ μεγίστης δὲ ψυχικῆς θυμηδίας καὶ συγκινήσεως ἀναγγέλλομεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας ἡμῶν, ὅτι καθ' ὅλην τὴν Χριστιανικὴν Εὐρώπην ἀναγιωρίζεται ἤδη ἡ ἀξία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, διδασκομένης εἰς τὰ πλεῖοτερα ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα, καὶ ἀναπληροῦται ἢ κατὰ τὰ 1810 προμαντεῖα τοῦ Γαίτου, ὅτι εἰς τοὺς ἐφεξῆς χρόνους ἀπόκειται, ἵνα ἀναγνωρίσαντες οἱ λόγιοι ἡμῶν τὴν ἀληθινὴν σχέσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας εἰς σύμπαντα τὸν κύκλον τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων καὶ ἐπιστημῶν, παύσωσι περιορίζοντες αὐτὴν εἰς ὅρια στενώτερα τῆς ἀληθοῦς σημασίας αὐτῆς.

Εἰς συμπλήρωσιν τῆς πραγματείας ἡμῶν μένει νὰ ἀναφέρωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστοριογράφων.

Μετὰ τὸν Εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν συγγράψαντα τὰς πράξεις τῶν Ἀποστόλων, ὁ πρῶτος ἐπιχειρήσας νὰ παραδώσῃ εἰς γραφὴν ἀξιωματικὰ τινὰ συμβάντα τῆς ἐκκλησίας κατὰ τὰ μέτα τῆς β' ἑκατονταετηρίδος ἀναφέρεται Ἡγήσιππος τις ἐξ Ἑβραίων, συγγράψας ὑπομνήματα τῶν Ἐκκλησιαστικῶν πράξεων ἐν πέντε βιβλίοις, ἐν οἷς ἐξιστορεῖ τὰ εἰς τὴν Χριστιανικὴν ἐκκλησίαν συμβάντα ἀπὸ τοῦ πάθους τοῦ Ἰησοῦ μέχρι τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ, τοῦ 180 Μ. Χ. ἀλλ' ὀλίγα μόνον τεμάχια σώζονται παρ' Εὐσεβίου. Πατὴρ δὲ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας εἶναι Εὐσέδιος ὁ Παμφίλου ὁ ἐκ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, γεννηθεὶς τὸ 270, καὶ μετὰ μεγάλης ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς παιδείας συναθροίσας τὰ διεσπαρμένα συγγράμματα τῶν κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας ἐκκλησιαστικῶν ἱστοριογράφων, ὡς ἔχων ἐλευθέραν τὴν εἰσοδὸν εἰς τὰ πολιτικά ἀρχεῖα ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον τὸν Μέγαν στενῆς αὐτοῦ οἰκειότητος, καὶ οὕτως συναρμολογήσας τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτοῦ ἱστορίαν, ἐν ἣ ἐκθέτει λεπτομερῶς τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ, τοὺς καταδιωγμοὺς αὐτοῦ, τοὺς ἐπισημοτάτους ἐπισκόπους καὶ διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ συγγράμματα αὐτῶν, τὰς διαφόρους αἵρέσεις καὶ διχονοίας ἀπὸ τοῦ Μεσίου μέχρι τῆς ἡττης τοῦ Λικινίου (324 Μ. Χ.). Τὸ σύγγραμμα τοῦ Εὐσεβίου τοιαύτης εὐμενοῦς ὑποδοχῆς ἠξιώθη, ὥστε ὁ Σωκράτης, ὁ Σωζόμενος, καὶ Θεοδώρητος ὁ τῆς ἐν Συρίᾳ Κύρου ἐπίσκοπος, ἐξηκολούθησαν τὴν συγγραφὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας αὐτῶν ὅθεν ἔπαυσεν ὁ Εὐσέδιος, ἀπὸ τοῦ 324 μέχρι τοῦ 439· ἐκεῖθεν δὲ μέχρι τοῦ 591 ἐξηκολούθησεν αὐτὴν ὁ Εὐάγριος. Ὀνομαστότερος δὲ διὰ τὴν πολυμαθεῖαν

αὐτοῦ εἶναι ὁ Φιλοστόργιος ὁ ἐκ τῆς Καππαδοκίας, Ἀρειανὸς τὴν αἵρεσιν, συγγράψας ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν ἀπὸ τοῦ 318 μέχρι τοῦ 425, διαφθείρας ὅμως μέρη τινὰ ἐπὶ τὸ εὐνοϊκώτερον εἰς τοὺς Ἀρειανούς. Σώζονται τεμάχια ἐν τῇ Μυριουδιόλῳ τοῦ Φωτίου. Ὀλιγωτέρου δὲ λόγου ἀξιοὶ εἶναι Θεόδωρος ὁ Ἀναγνώστης, συντάξας Ἐπιτομὴν τῶν παρὰ Σωκράτους, Σωζομένου καὶ Θεοδώρητου ἱστορουμένων, καὶ οἱ παρὰ Φωτίῳ ἀναφερόμενοι Νεστοριανοί, Ἰωάννης ὁ Διακρινόμενος, καὶ Βασίλειος ὁ Κίλιξ. Ἐν δὲ τῇ δυτικῇ ἐκκλησίᾳ μέχρι τοῦ πέμπτου αἰῶνος δὲν ἀνεφάνησαν ἰθαγενῆ συγγράμματα ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ἀλλὰ μόνον μεταφράσεις καὶ ἐπιτομαὶ τῶν ἤδη εἰρημένων Ἑλλήνων συγγραφέων ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας· οὕτω τὸ τοῦ Εὐσεβίου σύγγραμμα ἐγνωρίσθη ἐν τῇ Λύσει κατὰ πρῶτον διὰ τοῦ Ρουφίνου πρεσβυτέρου τῆς ἐν Ἰαπουλίᾳ ἐκκλησίας, μεταφράσαντος αὐτὸ εἰς τὴν Λατινίδα φωνὴν μὲ προσθήκην ἀτελοῦς συνεχείας εἰς δύο βιβλία μέχρι τοῦ ἔτους 395. Περί δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους σχεδὸν ὁ Σουλπίκιος Σεβήρος πρεσβύτερος ἐν τῇ μεσημβρινῇ Γαλλίᾳ, καὶ ὁ Μάρκος Λύρηλιος Κασιόδιωρος, κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπουργὸς τοῦ Βασιλέως τῶν Ὀστρογόθων Θεοδώριχου, εἶτα δὲ μοναχὸς, συνέγραψαν ὁ μὲν, Ἐπιτομὴν Ἰερᾶς ἱστορίας ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρι τῆς δ' ἑκατονταετηρίδος, ὁ δὲ Μάρκος Ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τριμερῆ λεγομένην (*Historia Ecclesiastica tripartita*) καθὸ συντεταγμένην ἐκ τοῦ Σωκράτους, Σωζομένου καὶ Θεοδώρητου.

Κατὰ δὲ τοὺς μέτους αἰῶνας ἐκ μὲν τῶν ἡμετέρων εἶαι ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας Πατριάρχης Εὐτύχιος, συγγράψας χρονικὰ εἰς γλώτταν Ἀραβικὴν, καὶ Νικηφόρος Κάλλιστος ὁ Ξανθόπουλος, συντάξας ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν ἐκ τῆς τοῦ Εὐσεβίου, Σωκράτους καὶ Σωζομένου, ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως μέχρι τῶν χρόνων Λέοντος τοῦ Σαφοῦ· ἐκ δὲ τῶν Λατίνων εἶναι Γρηγόριος ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Τουρώνης, καὶ Βέδας ὁ Αἰδέσιμος, γράψαντες ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν ὁ μὲν τῶν Φράγκων, ὁ δὲ τῶν Ἀγγλων.

Ἀπὸ δὲ τοῦ 15' αἰῶνος μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἐκ μὲν τῶν διαμαρτυρομένων, ἑταιρεῖαι Λουθηρανῶν θεολόγων συνέταξαν ἐν Μπλδεδούργῳ ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν *Μαλδιθουργικῆς Ἐκατονταετηρίδας* ἐπιγραφομένην, καθὸ διαιρουμένην εἰς ἑκατονταετηρίδας, εἰς ἣν ἀντέταξαν οἱ Λατῖνοι ἰδίαν αὐτῶν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν ὑπὸ τοῦ πολυμαθοῦς Καρδινάλιου καὶ Βιβλιοθηκαρίου τοῦ ἐν Ῥώμῃ Οὐατικανοῦ Καίταρος Βαριωνοῦ συντεταγμένην, πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ὑπ' ἐκείνων πολεμουμένης ἐκκλησίας αὐτῶν. Ἐκ δὲ τῶν ἡμετέρων ἀξιοσημείωτοι εἶναι ὁ Ἀθηνῶν Μελέτιος ὁ ἐξ Ἰωαννίνων, συντάξας εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν τὰ ἀπ' ἀρχῆς τῆς Ἐκκλησίας μέχρι τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ συμβάντα, καὶ ὁ περικλητὸς Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις ἐξιστορήσας ἐν τῇ Ἐκατονταετηρίδι αὐτοῦ (ἐκδοθῆσα ἐν Λειψίᾳ τὸ 1805) μετὰ πολλῆς ἀκριβείας τὰ εἰς τὴν Χριστιανικὴν ἐκκλησίαν συμβάντα κατὰ τὸν πρῶτον αἰῶνα.

Ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἐκ μὲν τῶν Εὐρωπαϊῶν πλείστοι σοφοὶ ἄνδρες συνέγραψαν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐπιτυχῶς, ἐν οἷς διαπρέπει ὁ Μιχαὴλ καθηγητεύσας ἐν Βερολίῳ, πρῶτος τελειοποιήσας τὸ μάθημα τοῦτο καὶ δοὺς αὐτῷ ἐπιστημονικὴν μορφήν· ἐκ δὲ τῶν ἡμετέρων ὁμογενῶν οὐδένα ἔχομεν νὰ ἀναφέρωμεν ποιήσαντα τοιοῦτου εἴδους σύγγραμμα ὁπωσοῦν λόγου ἄξιον, καὶ ἀνάλογον πρὸς τὰς παρούσας διανοητικὰς ἀνάγκας τοῦ φιλομαθοῦς ἔθνους ἡμῶν, ἀλλὰ πάσχομεν ἐντελῆ ἔλλειψιν τοιοῦτου ἐπισημοῦ συγγράμματος, ἐνῶ παντοῖα ἄλλα ἥττον οὐσιώδη ἀπέκτησεν ἡ νεωτέρα φιλολογία ἡμῶν ἢ ἡ πρὸ πολλοῦ, τινὰ δὲ καὶ διπλᾶ καὶ τριπλᾶ διατί δὲ τοῦτο; διότι δὲν συνηθάνθημεν εἰσεῖν τὴν ἀνάγκην τῆς ἐπιστήμης ταύτης, οὐδ' ἐνόησαμεν ὅτι ἡ ἱστορία τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας εἶναι ἱστορία τοῦ ἔθνους ἡμῶν, εἶναι ἱστορία τῶν εὐσεβῶν προγόνων ἡμῶν, καὶ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο χριστιανικὸν ἔθνος ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ τὴν σπουδάσωμεν καὶ νὰ τὴν σπουδάσωμεν ἐνδελεχῶς δι' ὅσα καλὰ καὶ ὠφέλεας δυνατόμεθα νὰ ἀμύμεθα ἐκάστοτε ἐξ αὐτῆς. Ὁ ἐν εὐχῆς ἔρχον ἦτον ὁ σεβάσμιος καθηγητὴς κύριος Κωνσταντῖνος Κοντογόνης, ὁ ἦδη καὶ δι' ἄλλων ἐπισημῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραμμάτων πλουτίσας τὸ ἔθνος ἡμῶν, νὰ ἐξέδιδεν εἰς φῶς καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτοῦ ἱστορίαν, ἣν ἱκανὰ ἦδη ἔτη τοσοῦτον ἐπιτυχῶς διδάσκει ἐν τῷ ἡγετέρῳ Πανεπιστημίῳ, ἢ καὶ ἑτέραν τινὰ ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν κατὰ τὸ μᾶλλον νὰ διδάσκηται εἰς τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα· ὥστε ὁ Ἕλληνας μαθητὴς σπουδάζων τὴν προγονικὴν αὐτοῦ πολιτικὴν ἱστορίαν, συσπουδάσῃ μετ' αὐτῆς καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν, καὶ οὕτως ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας, ὅτε τὰ πάντα ἐντυπῶνται βαθύτερον καὶ διηνεκέστερον, μετὰ τῆς πατρίου αὐτοῦ γλώσσης νὰ μὴ καὶ τὰ ἄρθα τῆς πίστεως αὐτοῦ δόγματα καὶ ἔθιμα, καὶ οὕτω οὐ μόνον νὰ ἀπαλλάττηται τῆς ἀξιομέμπτου παντελοῦς ἀγνοίας τῶν ἐκκλησιαστικῶν γεγονότων, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ νὰ προφυλάττηται τῆς φθοροποιῦ λύμης τῆς εἰς τὰ θρησκευτικὰ μεγάλῃ ψυχρότητος καὶ ἀδιαφορίας, ἧτις κατὰ δυστυχίαν ὀνημέραι διαδίδονται σφοδρότερον εἰς τὴν σπουδάζουσαν νῦν ὅλην ἡμῶν, καὶ ἀπὸ τοῦδε κινδυνεύει νὰ ᾖ ἐπιστάσις, ἐὰν δὲν προληφθῇ διὰ τοιούτων σωτηριωδῶν μέσων.

Ἐν Κωνσταντινῇ, τὴν 26 Αὐγούστου 1854.

Γ. Σ.

ΠΕΡΙ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ.

— 0 —

Chère aux affections humaines, la peinture à servi dans tous les tems l'amour, la gloire, l'histoire et la religion.

D'Agincourt. Hist. de l'art. 85.

Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἀνεφύη τὸ ζήτημα ἐν Εὐρώπῃ, ἂν ἡ ζωγραφικὴ εἶναι αὐτόχρομα ἰταλική, ἢ ἂν προῆλθεν ἐκ τῶν βυζαντινῶν τεχνιτῶν.

Ἐκ τούτου οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολούμενοι ἱστοριογράφοι καὶ καλλιτέχναι διαιροῦνται εἰς δύο στρατόπεδα.

Διατρίβων ἐν Ἰταλίᾳ ἐπισκεπτόμενη ἐνίοτε τὰ ἐν τοῖς Μουσείοις ἐξαισία ἔργα τῶν ἀθανάτων προγόνων ἡμῶν, τὰ κινῶντα τὸν θρησκευτικὸν θαυμασμὸν τοῦ κόσμου, τὰς Πανακροῦσας καὶ Ἐκκλησίας ὅπου ἀπαντᾶται ἱκανὸς ἀριθμὸς εἰκόνων τῆς βυζαντινῆς σχολῆς καὶ ἄλλων προϊόντων τῆς τέχνης.

Ἐφάνη δὲ ἡμῖν οὐκ ἀνάξιον νὰ ἐκθέσωμεν ὀλίγα τινὰ ὅπως ἐπὶ τοῦ προκειμένου διαφωτίσωμεν τὸ ἑλληνικὸν κοινόν, ἔχον καὶ δικαίωμα νὰ γνωρίζῃ τὴν ἀλήθειαν ἵνα ἐκτιμήτῃ τὸ παρελθὸν ἡμῶν, κυρίως κατὰ τὸν Μεσαίωνα τοῦ ὁποίου τὰ ἱστορικὰ γεγονότα πολλάκις ἐλεεινῶς διεστράφησαν ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν τῆς Δύσεως, πρὸς δὲ καὶ καθῆκον νὰ σπουδάξῃ καὶ νὰ σώξῃ τὰ λείψανα τοῦ ἀρχαίου ἡμῶν κλέους.

Τίς μετὰ θετικότητος δύναται νὰ πείσῃ ἡμᾶς ὅτι ἡ τέχνη τοῦ ζωγραφεῖν ἔμεινε πάντοτε ἀτελής παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, μὴ φθάσασα ποτὲ εἰς τὴν ἀνωτάτην τοῦ καλοῦ ἐντέλειαν κατὰ τὴν Γ' καὶ Δ' ἑκατονταετηρίδα, ἐνῶ οὐδὲν ἔργον τῆ ἐποχῆς ἐκείνῃ· διεσώθη μέχρις ἡμῶν; Αἱ περὶ βυζαντινῆς ζωγραφικῆς κρίσεις ἡμῶν δὲν δύναται κατὰ συνέπειαν νὰ στηρίζωνται εἰς πραγματικὰ τεκμήρια, ἢ εἰς τὴν μελέτην τῶν προϊόντων αὐτῆς; διότι μικρὸν ἢ οὐδὲν διεσώθη. Γνωρίζομεν ἐξ ἐναντίας ὅτι ἡ τέχνη παρήκμασεν κατὰ τὴν I'—II' ἑκατονταετηρίδα καὶ ἐφεξῆς, ἂν καὶ ἐσώζετο τι εἰσέτι ὑψηλὸν καὶ ἀρχαῖον εἰς τὴν διάβασιν καὶ κίνησιν τῶν ἀπεικονισμάτων.

Ἐνῶ λοιπὸν ἡ Ἰταλία ἕνεκα τῶν ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων τῆς Ἀρκτοῦ ἔθνων, εἶχεν ἢ ἡ ἀπολέσει πᾶν ἴχνος αἰσθήματος τοῦ καλοῦ, οἱ Ἕλληνες ἦσαν εἰς κατάστασιν ν' ἀποδείξωσιν ὅτι ἡ καλλιτεχνία παρ' αὐτοῖς καὶ ἰδίως ἡ ζωγραφικὴ, προήρχετο ἀπὸ διακοπῆς ἐκ τοῦ ἀρχαίου ἐκείνου ἀμειψήτου καλοῦ· καθὼς δὲ ἐπὶ παντὸς ἄλλου εἴδους γνώσεων, οὕτω καὶ εἰς τὴν ζωγραφικὴν ἦσαν τότε οἱ μόνοι οἵτινες ἠσχολοῦντο εἰς αὐτὴν μετ' ἐπιτυχίας (1).

(1) Ὁ σοφὸς D'Agincourt παρατηρεῖ ὅτι, (Tableau Historique Tom. I. p. 65.) οὐ μόνον ἐν Εὐρώπῃ διεχύθη τὸ φῶς τῆς ἑλληνικῆς σοφίας κατὰ τὸν Μεσαίωνα, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν Ἀράβων οἵτινες, λάτραι ὄντες τῶν ἐπιστημῶν